

บทความวิจัย (Research Article)

การศึกษาสภาพการเลี้ยง และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการผลิตโคขุนในพื้นที่จังหวัดพะเยา

วिरนุช ทันนินิ¹, พยุงศักดิ์ อินตะวิชา¹, จักรกฤษ วิชาพร¹, มลภักดิ์ กล้ารักษ์¹ และ สุรีย์พร แสงวงศ์^{1*}

The study of raising conditions and SWOT analysis of cattle fattening production in Phayao province

Wiranut Thannithi¹, Payungsuk Intawicha¹, Jakkit Wichaporn¹, Monpak Klamrak¹, and Sureeporn Saengwong^{1*}¹ School of Agriculture and Natural Resources, University of Phayao, Phayao, 56000

* Corresponding to: sureeporn.sa@up.ac.th

Naresuan Phayao J. 2022;15(3): 111-121.

Received; 8 October 2021; Revised: 30 October 2022; Accepted: 16 November 2022

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้ามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเลี้ยง การจัดการ การตลาด ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงโคขุนของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่จังหวัดพะเยา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ขุนโคระยะสั้นจำนวน 10 ราย และกลุ่มที่ขุนโคระยะยาวจำนวน 23 ราย โดยใช้แบบสอบถามถึงโครงสร้างในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มพบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 90.91 เลี้ยงโคขุนเป็นอาชีพเสริมร้อยละ 66.67 ทั้งสองกลุ่มมีสภาพการเลี้ยงคล้ายคลึงกัน คือ ทั้งหมดเลี้ยงแบบช่วงคอกตลอดเวลา โคที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นโคลูกผสมชาร์โรเลส์ร้อยละ 78.50 ด้านการตลาดเกษตรกรส่วนใหญ่จำหน่ายโคขุนให้กับสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโคเนื้อ และพ่อค้าคนกลาง (ร้อยละ 69.70, 18.18 และ 9.09 ตามลำดับ) โดยลักษณะการจำหน่ายตามราคาน้ำหนักซากและเกรดซาก หรือตามราคาน้ำหนักมีชีวิตร้อยละ 87.88 รายได้ของการจำหน่ายโคขุนมากกว่า 90,000 บาท/ปี/ฟาร์ม ร้อยละ 72.73 ความพึงพอใจกับราคาจำหน่ายอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 78.79 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) พบว่าจุดแข็ง เกษตรกรมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์และวิสาหกิจชุมชน สามารถสร้างรายได้ในครัวเรือน มีทักษะและความรู้ความสามารถในการจัดการฟาร์ม มีตลาดรองรับที่แน่นอน จุดอ่อน เกษตรกรมีอายุค่อนข้างมาก ประสบการณ์น้อย ขาดองค์ความรู้ในการจัดการการเลี้ยงต่าง ๆ โอกาส มีโอกาสส่งออกโคขุนไปขายยังต่างประเทศ และเพิ่มโอกาสทางการค้าให้กับเกษตรกรส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว เวียดนาม และจีน เป็นการเพิ่มโอกาสทางการค้าให้แก่เกษตรกรมากยิ่งขึ้น อุปสรรค ขาดการวางแผนในการผลิต ไม่สามารถควบคุมคุณภาพและปริมาณการผลิตได้ ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตโคขุนมีคุณภาพค่อนข้างต่ำ ไม่ได้มาตรฐาน ไม่ตรงตามความต้องการของตลาด

คำสำคัญ: โคขุน, สภาพการเลี้ยง, การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม, จังหวัดพะเยา

¹ สาขาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

Abstract

The objectives of this study were to study the rearing conditions, management, marketing, problems and obstacles in raising fattening cattle of smallholder farmers in Phayao Province. Which were divided into 2 groups, consisting of 10 short period cattle fattening farms and 23 long period cattle fattening farms. A semi-structured interview method was used to collect data and all data were analyzed by descriptive statistics. The results of this study found the socioeconomic characteristics of two groups that the most of farmers were male (90.91%) raised fattening cattle as a supplementary occupation (66.67%). Both groups had similar rearing conditions by raised in intensive systems (100.00%). The majority of breed were Charolais x Thai native crossbred cattle (78.50%). In marketing, the majority of farmers sold their cattle to Dok Kham Tai fattening cattle cooperative, Phayao Beef community enterprise and middlemen (69.70%, 18.18%, and 9.09%, respectively). Characteristics of selling by carcass weight or carcass grade or live weight (87.88%). The income of fattening cattle was more than 90,000 baht per year (72.73%), satisfaction with the selling price was moderate (78.79%). In term of SWOT analysis revealed that **Strengths:** the farmers grouped together to form cooperatives and community enterprises, can earn household income. Have the skills and knowledge of farm management. There is a certain market to support it. **Weaknesses:** farmers are quite old. Little experience, lack of knowledge in managing various farming. **Opportunities:** there is an opportunity to export fattening cattle for sale abroad and increase trade opportunities for farmers to export to neighboring countries such as Lao, Vietnam and China that will increase trade opportunities for farmers. **Threats:** lack of production plan, cannot control quality and production volume. The efficiency of fattening cattle production is of relatively low quality, the standard does not meet market demand.

Keywords: Fattening cattle, Rearing conditions, SWOT analysis, Phayao province

บทนำ

การเลี้ยงโคขุนเพื่อผลิตเนื้อโคคุณภาพที่มีไขมันแทรกสูง ส่วนใหญ่โคที่นำมาเลี้ยงขุนเป็นโคลูกผสมที่มีสายเลือดยุโรป เช่น โคลูกผสมชาร์โรเลส์ โคลูกผสมแองกัส และโคลูกผสมวากิว รวมทั้งโคเนื้อที่ปรับปรุงพันธุ์ขึ้นในประเทศไทย เช่น โคพันธุ์กำแพงแสน โคพันธุ์ตาก โคพันธุ์กบินทร์บุรี การเลี้ยงโคขุนเป็นอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ เมื่อพิจารณาศักยภาพของการเลี้ยงโคขุนในประเทศพบว่า ประเทศไทยมีความสามารถสูงในการผลิตโคพันธุ์และโคขุนส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศเมื่อเทียบกับประเทศต่าง ๆ โดยภาพรวมสถานการณ์การเลี้ยงโคขุนในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2564 พบว่า มีเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนในประเทศไทย จำนวน 23,296 ราย มีจำนวนโคขุน 270,609 ตัว [1] ปริมาณการส่งออก 111.82 ตัน มี

มูลค่า 11.6 ล้านบาท [2, 3] ตามรายงานสถานภาพและการตลาดเนื้อโคของประเทศไทย พบว่าการผลิตโคขุนขึ้นอยู่กับต้นทุนและศักยภาพของเกษตรกรผู้เลี้ยง ซึ่งแบ่งตลาดเนื้อโคออกเป็น 3 ระดับ คือ ตลาดระดับสูง ตลาดระดับกลาง และตลาดระดับล่าง โดยเกษตรกรในประเทศส่วนใหญ่มีศักยภาพการผลิตส่งตลาดระดับกลาง ร้อยละ 58.5 ตลาดระดับล่างร้อยละ 40 และตลาดระดับสูงเพียงร้อยละ 1.5 โดยส่วนใหญ่การเลี้ยงโคของเกษตรกรไทยมีจุดอ่อน คือ ขาดแคลนพื้นที่เลี้ยงโค ต้นทุนสูง ใช้ระยะเวลาคืนทุนนาน การหาพันธุ์โคเพื่อผลิตเนื้อโคคุณภาพยังขาดแคลน เนื่องจากหาซื้อลูกโคเข้าขุนได้ยากและพบว่าลูกโคเลือดผสมมีราคาค่อนข้างสูง [3] โคได้รับอาหารในปริมาณที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย รวมถึงคุณค่าทางโภชนาของอาหารไม่ครบถ้วน ส่งผลให้ผลผลิตโคขุนไม่ตรงตามความต้องการของตลาดในปัจจุบัน [2, 4]

สอดคล้องกับการศึกษาของ Chainam et al. [5] รายงานว่าสภาพการซื้อขายโคในจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน ส่วนใหญ่ผู้ซื้อจะคำนึงถึงสายพันธุ์โคเป็นหลัก คือโคลูกผสมชาร์โรเลส์ แองกัส และบราห์มัน ตามลำดับ และเนื้อโคเป็นสินค้าที่ตลาดภายในประเทศมีความต้องการสูง มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องร้อยละ 4.80 ต่อปี ประกอบกับผลผลิตในประเทศไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงส่งผลให้มีการนำเข้าเนื้อโคจากต่างประเทศ เช่น ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ สูงถึง 9,392 ตัน อาจส่งผลกระทบต่อราคาเนื้อโคภายในประเทศที่ต่ำลง และอาจนำไปสู่การเลิกประกอบอาชีพการเลี้ยงโคขุนของเกษตรกรในที่สุด ซึ่งมีความขัดแย้งกับความต้องการบริโภคเนื้อโคคุณภาพที่มีแนวโน้มที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามการทราบถึงสภาพการเลี้ยงโคขุนเพื่อที่จะสามารถหาแนวทางการยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงให้ได้ผลผลิตตรงตามความต้องการของตลาดในประเทศและส่งออก นำมาซึ่งผลตอบแทนที่คุ้มค่าแก่เกษตรกรมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าจึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการเลี้ยง การจัดการการตลาด ช่องทางการตลาด ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงโคขุนของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่จังหวัดพะเยา เพื่อนำไปวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) และนำไปเป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการผลิตการตลาด และพัฒนาระบบการเลี้ยงโคขุนให้มีมาตรฐาน มีคุณภาพ และปริมาณที่เพียงพอต่อตามความต้องการของตลาด

วัสดุและวิธีการ

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาพการเลี้ยงโคขุน และปัญหาอุปสรรค ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนในพื้นที่จังหวัดพะเยา สุ่มเก็บตัวอย่างจากเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยเกษตรกรต้องมีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคขุน 1 ปีขึ้นไป คัดเลือกทั้งหมดจำนวน 33 ราย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มขุนโคระยะสันจำนวน 10 ราย โคที่เข้าขุนระบบนี้ไม่จำเป็นต้องตอน เนื่องจาก การขุนโคระยะสันเป็นการเลี้ยงโคที่มีอายุน้อยให้เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาสั้นๆ อายุไม่เกิน 2 ปี

ระยะเวลาในการเลี้ยงสันประมาณ 3-6 เดือน เพื่อให้ได้น้ำหนัก 550 กิโลกรัมขึ้นไป และกลุ่มขุนโคระยะยาว 23 ราย โคลูกผสมสายพันธุ์ยุโรปที่มีระดับสายเลือดสูง โคที่เข้าขุนในระบบนี้ต้องทำการตอนก่อน เนื่องจากโคตอนมีการเจริญเติบโตดีและมีไขมันแทรกดีเป็นที่ต้องการของตลาดและให้ราคาดี อายุระหว่าง 2-2.5 ปี ระยะเวลาในการเลี้ยงยาวประมาณ 12-15 เดือน เพื่อให้ได้น้ำหนัก 800 กิโลกรัมขึ้นไป โดยการศึกษาได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่ 2.2/010/63 และได้รับการพิจารณารับรองจรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ เลขที่ 630104004

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาที่ได้รับการประเมินดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือ (IOC) ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และครบถ้วนของคำถาม โดยผ่านการทดสอบของผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมปรับปรุงแก้ไขแล้ว ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาพการเลี้ยง และปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเลี้ยงโคขุนของเกษตรกร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ประกอบด้วยคำถามปลายเปิด (open-ended question) และคำถามปลายปิด (close-ended question) โดยทำการเก็บข้อมูลด้านต่างๆ ดังนี้ ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาพการเลี้ยง การจัดการการเลี้ยง ปัญหาและอุปสรรค เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม และสภาพการเลี้ยงโคขุน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) และค่าเฉลี่ย (mean)

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาด้านเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุน โดยเกษตรกรที่สำรวจทั้งหมด 33 ราย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนระยะสั้น และกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนระยะยาว พบว่าข้อมูลของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน โดยเกษตรกรเพศชายมีสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง (ร้อยละ 90.91 และ 9.09 ตามลำดับ) เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีอายุ 51-60 ปี ร้อยละ 51.52 จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีสูงสุด รองลงมา คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพหรือสูงกว่า (ร้อยละ 42.42, 24.24, 21.21 และ 12.12 ตามลำดับ) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเกษตรกรกลุ่มผู้เลี้ยงโค

ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีสูงสุด ซึ่งมีผลต่อการยอมรับความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ ส่วนใหญ่เกษตรกรเลี้ยงโคขุนเป็นอาชีพเสริมร้อยละ 66.67 และอาชีพหลักร้อยละ 33.33 เกษตรกรประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทำนา ทำไร่ และทำสวน มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงทำให้มีวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร เช่น ฟางข้าว และเปลือกข้าวโพด เป็นต้น และมีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคมาเป็นระยะเวลา 4-6 ปี ร้อยละ 54.55 รองลงมา 1-3 ปี ร้อยละ 33.33 และ 6 ปีขึ้นไป ร้อยละ 12.12 ส่วนใหญ่เกษตรกรมีเป้าหมายในการเลี้ยงเพิ่มขึ้น ร้อยละ 90.91 จำนวนโคขุนที่เลี้ยงมากกว่า 10 ตัว ร้อยละ 42.42 1-5 ตัว ร้อยละ 36.36 และ 6-10 ตัว ร้อยละ 21.21 ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนกลุ่มระยะสั้น และระยะยาว (จำนวน 33 ราย) ในพื้นที่จังหวัดพะเยา

รายการ		ระยะสั้น (n=10)		ระยะยาว (n=23)	
		จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
เพศ	ชาย	9	90.00	21	91.30
	หญิง	1	10.00	2	8.70
อายุ	21-40 ปี	1	10.00	0	0.00
	41-50 ปี	2	20.00	5	21.74
	51-60 ปี	5	50.00	12	52.17
	มากกว่า 60 ปี	2	20.00	6	26.09
การศึกษา	ประถมศึกษา	3	30.00	5	21.74
	มัธยมศึกษา	1	10.00	6	26.09
	ปริญญาตรี	5	50.00	9	39.13
	สูงกว่าปริญญาตรี	1	10.00	3	13.04
เลี้ยงโคขุนเป็นอาชีพ	หลัก	3	30.00	8	34.78
	เสริม	7	70.00	15	65.22
ประสบการณ์การเลี้ยงโคขุน	1-3 ปี	4	40.00	7	30.43
	4-6 ปี	4	40.00	14	60.87
	6 ปีขึ้นไป	2	20.00	2	8.70
เป้าหมายการเลี้ยงในอนาคต	เลี้ยงเพิ่ม	10	100.00	20	86.96
	ไม่แน่ใจ	0	0.00	3	13.04
	เลี้ยงน้อยลง	0	0.00	0	0.00
จำนวนโคขุนที่เลี้ยง	≤ 5 ตัว	3	30.00	9	39.13
	6 – 10 ตัว	2	20.00	5	21.74
	มากกว่า 10 ตัว	5	50.00	9	39.13

ผลการศึกษาด้านสภาพการเลี้ยงและการจัดการฟาร์มของเกษตรกรของทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุน ระยะสั้น และระยะยาว พบว่าพันธุ์ที่เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงมากที่สุดคือ ลูกผสมชาร์โรเลส์ร้อยละ 78.50 ลูกผสมแองกัส ร้อยละ 12.70 พันธุ์อื่น ๆ ร้อยละ 6.03 และลูกผสมบราห์มันร้อยละ 1.27 เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกโคเข้าขุน ได้แก่ พันธุ์ คะแนนสภาพร่างกาย อายุ เพศ และน้ำหนักตัว (ร้อยละ 28.44, 22.94, 16.51, 16.51 และ 15.60 ตามลำดับ) ลักษณะการเลี้ยงทั้งหมดเป็นการเลี้ยงแบบขังคอก

ตลอดเวลา โดยแบ่งเป็นการเลี้ยงแบบขังเดี่ยวร้อยละ 84.85 และแบบขังรวมร้อยละ 15.15 มีการให้อาหารหยাবแบบเต็มที และการให้อาหารชั้นแบบจำกัดเข้า-เย็น ดังนั้นการขุนโคให้ทั้งอาหารชั้นและอาหารหยাবควบคู่กันไปร้อยละ 89.19 รองลงมาอาหารผสมครบส่วน (TMR) ร้อยละ 10.81 เป็นฟาร์มที่ขึ้นทะเบียนฟาร์มกับภาครัฐแล้วร้อยละ 57.58 ได้รับการตรวจโรคในฟาร์มเป็นประจำร้อยละ 81.82 ส่วนใหญ่มีการจดบันทึกข้อมูลไม่ว่าจะเป็น ประวัติโคขุน อาหารและการให้อาหาร และสุขภาพ เป็นต้น ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ข้อมูลสภาพการเลี้ยงและการจัดการฟาร์มของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนกลุ่มขุนระยะสั้น และขุนระยะยาว (จำนวน 33 ราย) ในพื้นที่จังหวัดพะเยา

รายการ		ขุนระยะสั้น (n=10)		ขุนระยะยาว (n=23)	
		จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
สายพันธุ์โคขุน	ลูกผสมชาร์โรเลส์	77	88.51	153	74.27
	ลูกผสมบราห์มัน	0	0.00	4	1.94
	ลูกผสมแองกัส	5	5.75	35	16.99
	ลูกผสมบราห์มัน+แองกัส	0	0.00	1	0.49
	ลูกผสมชาร์โรเลส์+แองกัส	0	0.00	1	0.49
	ลูกผสมวากิว	3	3.45	8	3.88
	อื่น ๆ	2	2.30	4	1.94
หลักเกณฑ์การคัดเลือกโคเข้าขุน	คะแนนสภาพร่างกาย	7	21.88	18	23.38
	พันธุ์	10	31.25	21	27.27
	เพศ	6	18.75	12	15.58
	น้ำหนักตัว	5	15.63	12	15.58
	อายุ	4	12.50	14	18.18
ลักษณะการเลี้ยง	ขังคอกตลอดเวลา	10	100.00	23	100.00
ลักษณะโรงเรือน	คอกขังรวม	2	20.00	3	13.04
	คอกขังเดี่ยว	8	80.00	20	86.96
อาหารที่ใช้เลี้ยง	ทั้งอาหารชั้นและอาหารหยাব	10	83.33	23	92.00
	อาหารผสมครบส่วน (TMR)	2	16.67	2	8.00
ระบบการให้อาหาร	แบบจำกัด	2	20.00	11	47.83
	แบบเต็มที	8	80.00	12	52.17
การขึ้นทะเบียนฟาร์มกับภาครัฐ	ขึ้นทะเบียนแล้ว	6	60.00	13	56.52
	ไม่ได้ขึ้นทะเบียน	4	40.00	10	43.48
การตรวจโรคโคขุน	ได้รับการตรวจ	8	80.00	19	82.61
	ไม่ได้รับการตรวจ	2	20.00	4	17.39
การบันทึกข้อมูลโคขุน	บันทึก	8	80.00	18	78.26
	ไม่บันทึก	2	20.00	5	21.74

การตลาดและช่องทางการตลาด

ร้อยละ 69.70 จำหน่ายให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพะเยาปีร้อยละ 18.18 พ่อค้าคนกลาง และวิสาหกิจชุมชนร้อยละ 9.09 พ่อค้าคนกลางและสหกรณ์ร้อยละ 3.03 โดยเป็นการจำหน่ายตามราคาน้ำหนักชากและเกรดชากร้อยละ 69.70 จำหน่ายตามราคาน้ำหนักมีชีวิตร้อยละ 18.18 และจำหน่ายตามราคา

น้ำหนักมีชีวิต+ตามราคาน้ำหนักชากและเกรดชากร้อยละ 12.12 ส่วนใหญ่เกษตรกรมีรายได้ของการจำหน่ายโคขุนมากกว่า 90,000 บาท/ปี/ฟาร์ม ร้อยละ 72.73 รองลงมาอยู่ในช่วง 60,000-90,000 บาทต่อปี ร้อยละ 18.18 และน้อยกว่า 60,000 ร้อยละ 9.09 ซึ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับราคาที่จำหน่ายอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 78.79 และอยู่ในระดับมากร้อยละ 21.21 ดังแสดงในตาราง 3

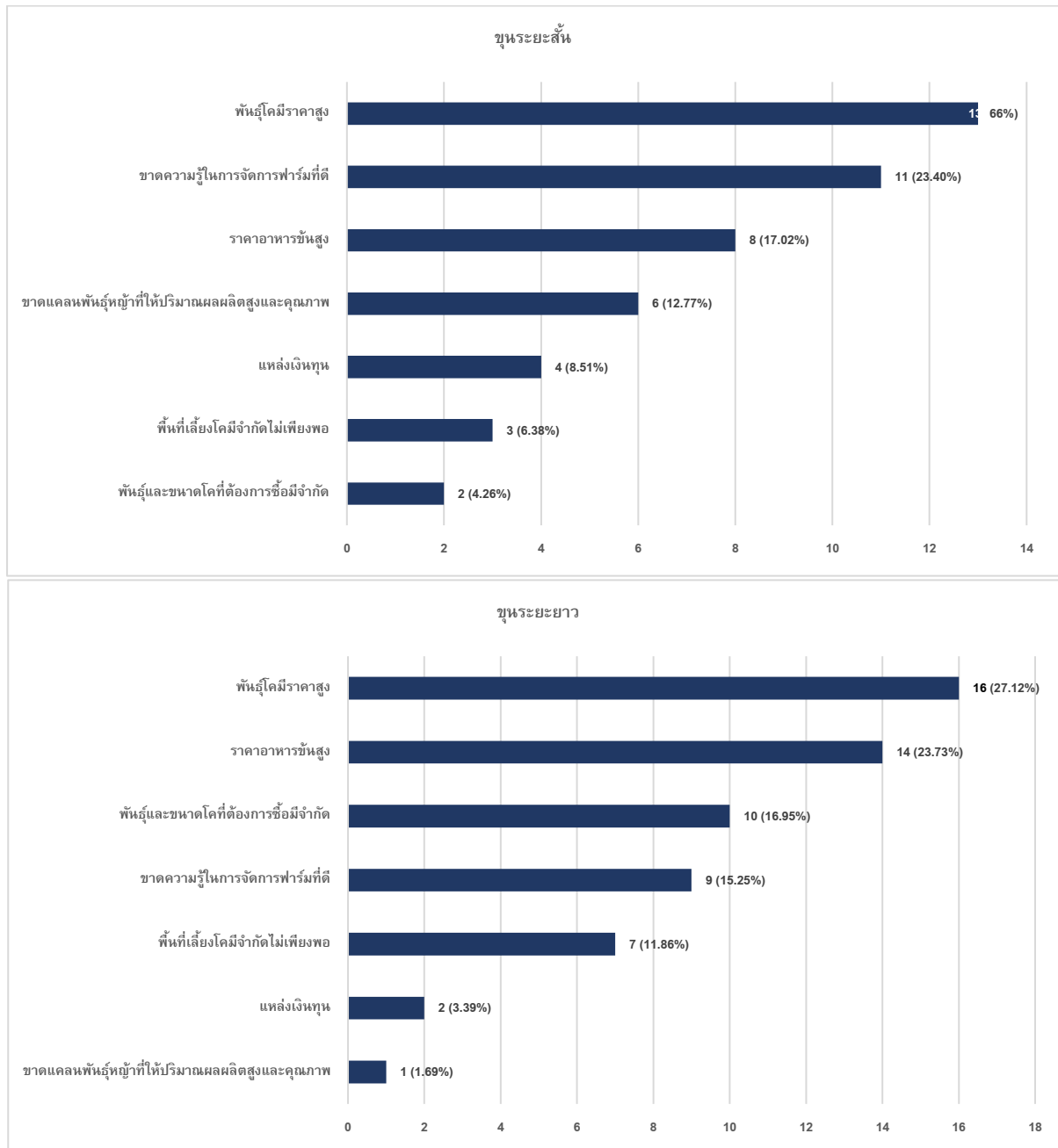
ตาราง 3 การตลาดและช่องทางการตลาดของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนกลุ่มขุนระยะสั้น และขุนระยะยาว (จำนวน 33 ราย) ในพื้นที่จังหวัดพะเยา

รายการ		ขุนระยะสั้น (n=10)		ขุนระยะยาว (n=23)	
		จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ช่องทางการจำหน่าย	สหกรณ์	0	0.00	23	100.00
	วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโคเนื้อ	6	60.00	0	0.00
	พ่อค้าคนกลาง+สหกรณ์	1	10.00	0	0.00
	พ่อค้าคนกลาง+วิสาหกิจชุมชน	3	30.00	0	0.00
ลักษณะการจำหน่าย	ตามราคาน้ำหนักมีชีวิต	6	60.00	0	0.00
	ตามราคาน้ำหนักชากและเกรดชาก	0	0.00	23	100.00
	ตามราคาน้ำหนักมีชีวิตร่วมกับราคา	4	40.00	0	0.00
	น้ำหนักชากและเกรดชาก				
รายได้จากการขายโคขุนในรอบปี	น้อยกว่า 60,000	0	0.00	3	13.04
	60,000-90,000	2	20.00	4	17.39
	มากกว่า 90,000	8	80.00	16	69.57
ความพึงพอใจกับราคา	มาก	2	20.00	5	21.74
	ปานกลาง	8	80.00	18	78.26
	น้อย	0	0.00	0	0.00

ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงโคขุนของเกษตรกร

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงโคขุนของเกษตรกรแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ขุนระยะสั้น พบว่า พันธุ์โคมีราคาสูงมากที่สุดร้อยละ 27.66 รองลงมาขาดความรู้ในการจัดการฟาร์มร้อยละ 23.40 ราคาอาหารชั้นสูงร้อยละ 17.02 ขาดแคลนพันธุ์หญ้าที่ให้ปริมาณผลผลิตที่มีคุณภาพร้อยละ 12.77 แหล่งเงินทุนร้อยละ 8.51 พื้นที่ที่เลี้ยงโคมีจำกัดไม่

เพียงพอร้อยละ 6.38 พันธุ์และขนาดโคที่ต้องการซื้อไม่จำกัดร้อยละ 4.26 และกลุ่มที่ 2 ขุนระยะยาว พบว่า พันธุ์โคมีราคาสูงมากที่สุดร้อยละ 27.12 รองลงมาราคาอาหารชั้นสูงร้อยละ 23.73 พันธุ์และขนาดโคที่ต้องการซื้อไม่จำกัดร้อยละ 16.95 ขาดความรู้ในการจัดการฟาร์มที่ดีร้อยละ 15.25 พื้นที่ที่เลี้ยงโคมีจำกัดไม่เพียงพอร้อยละ 11.86 แหล่งเงินทุนร้อยละ 3.39 และขาดแคลนพันธุ์หญ้าที่ให้ปริมาณผลผลิตที่มีคุณภาพร้อยละ 1.69 ตามลำดับ แสดงดังรูป 1

รูป 1 แสดงปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนทั้งสองกลุ่ม

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis)

จุดแข็ง (Strength) เกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์และวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดพะเยา ซึ่งได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำไปสู่ความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนได้คัดเลือกสายพันธุ์โคที่มีระดับสายเลือดที่เหมาะสมแก่การขุน มีการตรวจโรค จัดบันทึกข้อมูล

ประวัติโคขุนและการให้อาหารเป็นประจำ รวมไปถึงการมีระบบการรับซื้อที่ชัดเจน ส่งผลให้เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ในครัวเรือนควบคู่กับการเลี้ยงโคขุนได้

จุดอ่อน (Weaknesses) เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมาก บางรายเป็นเกษตรกรรายใหม่มีประสบการณ์น้อย อาจมีข้อจำกัดในเรื่องของการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่เพื่อนำมาพัฒนาการผลิตโคขุนคุณภาพ

ดี ขาดองค์ความรู้ในการจัดการการเลี้ยงในด้านต่างๆ เช่น ด้านการจัดการฟาร์ม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการตลาด เป็นต้น และการควบคุมมาตรฐานการจัดการของเกษตรกรในแต่ละฟาร์มเป็นไปได้ยาก เนื่องจากมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้จำนวนโคที่ผ่านเกณฑ์ก่อนเข้าเชือดในระบบมีน้อย

โอกาส (Opportunities) สามารถเพิ่มโอกาสทางการค้าให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุน โดยการส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว จีน และเวียดนาม นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้ได้ง่ายขึ้น โดยจากนโยบายทางภาครัฐ และเอกชน จึงมีการส่งเสริมการเลี้ยงโคขุนคุณภาพ จัดการอบรมเพื่อ

พัฒนาการเลี้ยง รวมถึงไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ ทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจและภาคภูมิใจในการเลี้ยงโคขุนเพิ่มมากขึ้น

อุปสรรค (Threats) เกษตรกรรายย่อยยังขาดแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเพิ่มปริมาณการเลี้ยง จึงทำให้การควบคุมมาตรฐานการเลี้ยงทำได้ยาก อาจมีปัจจัยอื่นร่วมด้วย เช่น การจัดการ สภาพแวดล้อม และโรค เป็นต้น การเลี้ยงโคขุนมีต้นทุนสูง เนื่องจากใช้ระยะเวลาในการขุนโคขุน พันธุ์และขนาดโคที่ต้องการซื้อจำกัด ราคาค่อนข้างสูง เกษตรกรรายใหม่ยังขาดความรู้เรื่องการให้อาหารที่มีโภชนาตามความต้องการในระหว่างการขุน ทำให้โคที่ผ่านการคัดเลือกเข้าโรงเชือดไม่เพียงพอ แสดงดังตาราง 4

ตาราง 4 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis)

	จุดแข็ง (Strengths)		จุดอ่อน (Weaknesses)	
สภาพแวดล้อมภายใน	● มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์ และวิสาหกิจชุมชน		● เกษตรกรมีอายุค่อนข้างมาก	
	● มีประสบการณ์ในการเลี้ยง		● มีประสบการณ์น้อย	
	● สายพันธุ์โคมีระดับสายเลือดที่เหมาะสมแก่การขุน		● ขาดระบบการจัดการตลาดและการเพิ่มมูลค่าสินค้า	
	● มีการตรวจโรคเป็นประจำและจดบันทึกข้อมูล		● ขาดองค์ความรู้ในการจัดการการเลี้ยงในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการจัดการฟาร์ม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการตลาด เป็นต้น	
	● สามารถสร้างรายได้ในครัวเรือนควบคู่กับการเลี้ยงโคขุน			
	โอกาส (Opportunities)		อุปสรรค (Threats)	
สภาพแวดล้อมภายนอก	● สามารถเพิ่มโอกาสทางการค้าให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุน โดยการส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว จีน และเวียดนาม เป็นต้น		● ไม่สามารถควบคุมคุณภาพการผลิตได้	
	● จบการศึกษาระดับปริญญาตรี		● ขาดแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเพิ่มปริมาณการเลี้ยง	
	● นโยบายทางภาครัฐ และเอกชน จึงมีการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อ โดยจัดการอบรมเพื่อพัฒนาการเลี้ยงโคเนื้อ ทำให้มีแรงจูงใจในการเลี้ยงโคขุนเพิ่มมากขึ้น		● ต้นทุนสูง และใช้ระยะเวลาในการคั้นทุนนาน	
			● พันธุ์และขนาดโคที่ต้องการซื้อจำกัด	

วิจารณ์

การเลี้ยงโคขุนของเกษตรกรในจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่ร้อยละ 95.16 เป็นเพศชาย เช่นเดียวกับเกษตรกรในจังหวัดเชียงรายที่มีสัดส่วนเพศชายมากกว่า เพศหญิงร้อยละ 88.89 [7] และมีอายุระหว่าง 51-60 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี เลี้ยงโคขุนเป็นอาชีพเสริมมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่มากกว่า 60,000 บาท/ปี เช่นเดียวกับเกษตรกรในจังหวัดระยองที่เลี้ยงโคเป็นอาชีพเสริมจากการทำเกษตร จึงทำให้มีวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร เช่น ฟางข้าว และเปลือกข้าวโพด เป็นต้น [8] และมีประสบการณ์ในการเลี้ยง 4-6 ปี ร้อยละ 54.55 ซึ่งลักษณะการเลี้ยงเป็นแบบกึ่งขังกึ่งปล่อย ส่วนใหญ่มีการสำรองฟางข้าวไว้ใช้ในฤดูแล้ง เช่นเดียวกับเกษตรกรในจังหวัดสมุทรสงคราม [9] และแพร่ [10] ที่มีการสำรองฟางข้าวไว้ใช้ในยามขาดแคลน ส่วนใหญ่เกษตรกรมีเป้าหมายในการเลี้ยงเพิ่มขึ้น และจำนวนโคขุนที่เลี้ยงมากกว่า 10 ตัวร้อยละ 42.42

สภาพการเลี้ยงและการจัดการฟาร์มของเกษตรกร พบว่าด้านพันธุ์ที่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงมากที่สุดคือ ลูกผสมชาร์โรเลส์ร้อยละ 78.50 รองลงมาลูกผสมแองกัสร้อยละ 12.70 พันธุ์อื่นๆ ร้อยละ 6.03 ซึ่งสอดคล้องกับเกษตรกรในจังหวัดอื่นๆ เช่น ฉะเชิงเทรา [11] และระยอง [8] เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงโคพันธุ์ลูกผสมชาร์โรเลส์ ลูกผสมบราห์มัน และลูกผสมแองกัส เนื่องจากเป็นพันธุ์ที่เลี้ยงง่าย ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ซึ่งเหมาะกับสภาพพื้นที่ในเขตภาคเหนือ เกณฑ์การคัดเลือกโคเข้าขุน คือ พันธุ์ คุะแนนสภาพร่างกาย อายุ เพศ และน้ำหนักตัว ลักษณะการเลี้ยงทั้งหมดเป็นขังคอกตลอดเวลาแบบขังเดี่ยวร้อยละ 84.85 เกษตรกรให้ทั้งอาหารข้นและอาหารหยาบควบคู่กันไปร้อยละ 86.49 และการให้อาหารหยาบแบบเต็มที่ร้อยละ 60.61 ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาการเลี้ยงโคเนื้อคุณภาพในจังหวัดแพร่ พบว่าลักษณะการเลี้ยงเป็นแบบกึ่งขังกึ่งปล่อยร้อยละ 79.00 และการให้อาหารหยาบควบคู่ไปกับอาหารข้นร้อยละ 40.00 ส่วนใหญ่ขึ้นทะเบียนฟาร์มกับภาครัฐแล้วร้อยละ 57.58 ได้รับการตรวจโรคในฟาร์มเป็นประจำ ส่วนใหญ่มีการทำวัคซีนและถ่ายพยาธิตามโปรแกรม มีการจดบันทึกข้อมูลไม่

จะเป็น ประวัติโคขุน อาหารและการให้อาหาร และสุขภาพ เป็นต้น [7, 10]

พันธุ์โคขุนที่เกษตรกรใช้เลี้ยงส่วนมากมักซื้อต่อมาจากเครือข่ายในหมู่บ้าน หรือซื้อจากตลาดโค [12] โดยชาวบ้านเรียกว่า ตลาดนัดโค-กระบือ ซึ่งมีอยู่ 4 แห่งในจังหวัดพะเยา คือ ตลาดนัดโค-กระบือท่าวังทอง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโคเนื้อ สหกรณ์ และพ่อค้าคนกลาง เป็นแหล่งที่ผู้ซื้อและผู้ขายมารวมตัวกันเพื่อเลือกซื้อโคให้ตรงตามความต้องการ โดยประมาณด้วยสายตา และขายแบบเหมาตัว ผู้ซื้อต้องอาศัยความชำนาญ และประสบการณ์ในการประเมินน้ำหนักตัว รวมถึงพิจารณาจากรูปทรง เพื่อตัดสินใจในการซื้อโคมาเลี้ยง ตามแผนยุทธศาสตร์การผลิตโคเนื้อและกระบือ จังหวัดพะเยา, 2559 ส่วนรูปแบบการจำหน่ายโคขุน พบว่าเกษตรกรมีการจำหน่ายโคขุนให้กับสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโคเนื้อ และพ่อค้าคนกลาง ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาสภาพการเลี้ยงแม่โคในจังหวัดพะเยา [13] และจังหวัดศรีสะเกษ [14] ที่รายงานว่า เกษตรกรจำหน่ายโคให้กับพ่อค้าคนกลางร้อยละ 95.57 และ 95.00 ความพึงพอใจกับราคาที่จำหน่ายอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 78.79 แต่อย่างไรก็ตามการเลี้ยงโคขุนก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับในเรื่องของพันธุ์โคมีราคาสูง พันธุ์และขนาดโคที่ต้องการซื้อจำกัด ราคาอาหารข้นสูง รวมไปถึงเกษตรกรขาดความรู้เรื่องการจัดการฟาร์ม การแพร่ระบาดของโรค และขาดโคพันธุ์ดี เช่นเดียวกับการเลี้ยงโคของเกษตรกรในจังหวัดพะเยา แพร่ และฉะเชิงเทรา พบว่าเกษตรกรขาดพื้นที่เลี้ยงสัตว์ และขาดเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์ [11, 3]

แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงโคขุน โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโคขุนของจังหวัดพะเยา ทำให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงเนื้อโคคุณภาพดี อาทิเช่น ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิต รวมถึงผลผลิตที่มีคุณภาพที่ได้มาตรฐาน ตรงตามความต้องการของตลาด มีการผลิตร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการเชื่อมโยงตลาด และรองรับปริมาณการบริโภคที่เพิ่มขึ้น จำแนกตามระบบการผลิตเพื่อส่งจำหน่ายตลาดระดับต่าง ๆ โดยมีตลาดรองรับที่แน่นอน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและสร้างรายได้ที่มั่นคง และมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นสมาร์ทฟาร์มเมอร์มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ที่ให้ทุนสนับสนุนงบประมาณ โครงการการพัฒนาแบบการเลี้ยงโคขุนที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตและมาตรฐานฟาร์มในพื้นที่จังหวัดพะเยา งบประมาณปี พ.ศ. 2563 ขอขอบคุณเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลต่างๆ ขอขอบคุณนิสิตสาขาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติ ที่ช่วยเหลือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม และขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. Department of Livestock Development. Beef Cattle Strategy 2012-2016. Bureau of Livestock Promotion and Development, Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives.
2. Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives. National animal husbandry information for the year 2020 [Internet]. Available from: <http://ict.dld.go.th/webnew/index.php/th/service-ict/report/340-report-thailand-livestock-reportservey2563/1504-2563-country>
3. Sonsir K, Intawicha P, Saengwong S, Phumsaranakhom P, Dongpaleethun C. Raising condition and SWOT analysis for a premium grade beef production in Phayao and Phrae province. Khon Kaen Agr. J. 2020; 48(1):93-104.
4. Opaspattanakit Y, Setthakul J. Production and marketing status of cattle meat in Thailand. A complete report on the project on the status of production and marketing of beef cattle in Thailand. Research Fund Office, Bangkok. 2005.
5. Chainam J, Supakijjanon T, Kiratikarnkul B, Patanawong W, Opaspattanakit Y. Trading conditions of live cattle at the cattle-buffalo market in Chiang Mai and Lamphun Province. Research Fund Office, Bangkok. 2014.
6. Office of Agricultural Economics. import and export of cattle; 2020 [Internet]. Available from: <http://mis-app.oae.go.th/product>
7. Saengwong S, Thannithi W, Wichaporn J, Intawicha P. Beef Cattle Production, Management and Supply Chain in Chiang Rai Province. Thai Science and Technology Journal. 2020; 28(8):1403-1414.
8. Yenchai D, Intharit P. Study of cattle raising conditions and the need to promote beef cattle raising of farmers in Nikhom Phatthana District, Rayong Province. 2015.
9. Nukreaw R, Phunsoda J. The Study on Situation of Native Beef Cattle Raising and Satisfaction of Farmers in Samutsongkram Province. Samutsongkram Province Livestock Office Muang Samutsongkram Province. 2013; 55(2)-0216(7):1-21.

10. Saengwong S, Thannithi W, Wichaporn J, Intawicha P. Producing Quality Beef from Cattle in Phrae Province: An Assessment of the Conditions, Problems, and Opportunities. *King Mongkut's Agr. J.* 2020; 38(2):254-262.
11. Phothong T, Prayoonwiwat W, Ngoiphala N. Need for Extension on Beef Cattle Raising of Farmers in Plaengyao, Phanomsarakam, Sanamchaiket and Thatakieb Districts, Chachoengsao Province. Chachoengsao Province Livestock Office, Muang District, Chachoengsao Province. 2014.
12. Pakeechay K, Wattanachant C, Angkulasearanee T. Marketing Channels of Beef Cattle in the Lower Southern Region of Thailand. *Kasetsart. J.* 2014; 35(2):312-325.
13. Intawicha P, Krueasan S, Kheanwang S, Thanee T, Tana S, Sorachakula C, et al. Condition of Raising Beef Cows and Farmer Satisfaction in Muang Mae Chai, Dok Khamtai and Phukhamyao Districts of Phayao Province. *Journal of Agr. Research & Extension.* 2017; 33(3):26-34.
14. Jung-in C, Suebsunthorn S. Study the guidelines for the development of beef cattle raising potential of farmers in Sisaket Province to support the stepping into the ASEAN Economic Community. 2015.